

ЛУКІНА Т.О., докт. наук з держ. упр.

**Загальні принципи та організаційні засади моніторингу
як засобу управління якістю освіти на різних рівнях**

Інститут педагогіки АПН України

Поняття якості освіти останнім часом стало одним з найпопулярніших серед дослідників, педагогів-практиків і представників органів управління освітою всіх рівнів як в Україні, так і в інших пострадянських країнах. Швидкими темпами розробляються й упроваджуються регіональні, обласні, локальні (інституційні) програми моніторингу у сфері оцінювання якості освіти та окремих її аспектів [6,9—11 і багато інших]¹. Проте актуальними залишаються проблеми наукової обґрунтованості змісту понять "якість освіти", "якість загальної середньої освіти (далі — ЗСО)", "моніторинг якості освіти", а також формулювання загальноновизнаних означень цих термінів з наступним нормативним їх затвердженням у відповідних державних документах, що регулюють діяльність з планування бажаної якості освіти та оцінювання досягнутих результатів.

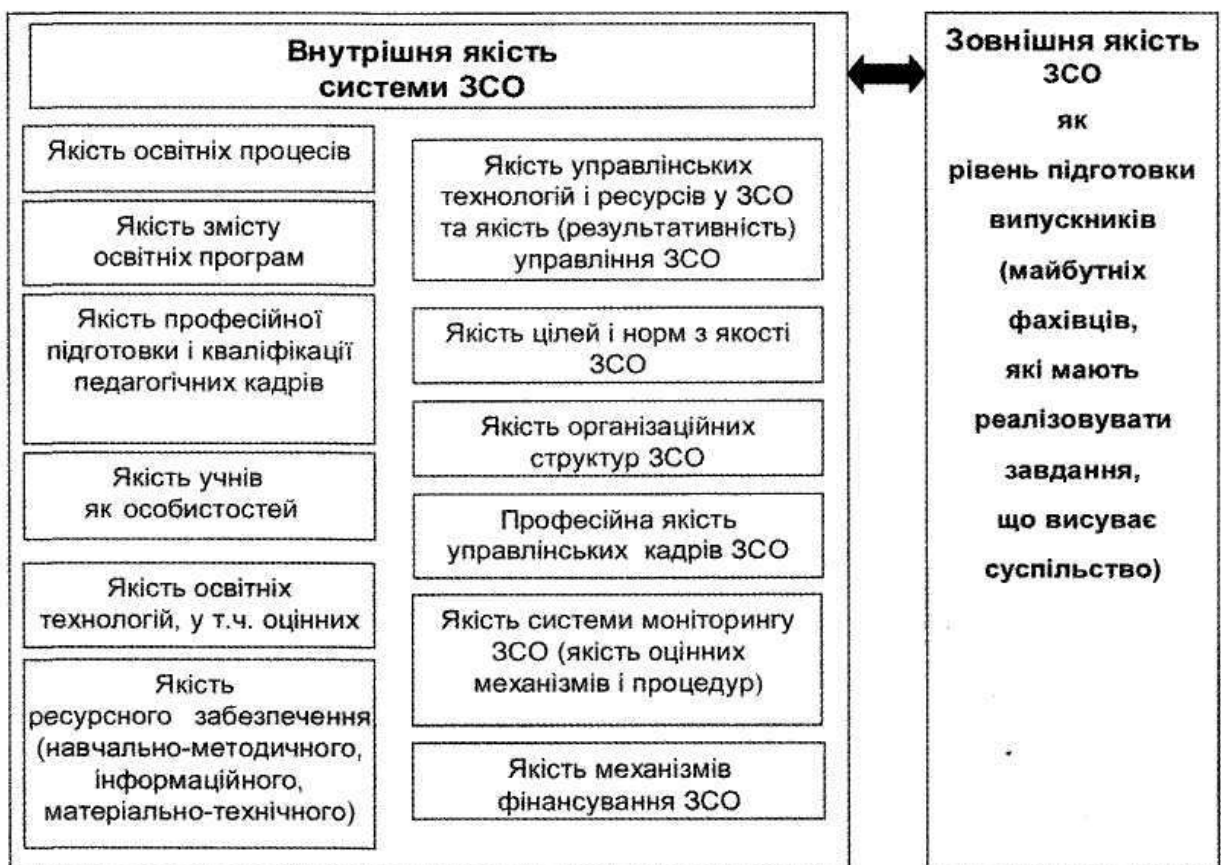
Ми неодноразово звертали увагу на несформованість у науковому середовищі чіткого та загальноновизнаного розуміння сутності цих категорій та необхідності планомірної побудови національної системи моніторингу як інструменту державного управління якістю освіти в Україні [1—2,4]. Така ситуація, на нашу думку, є однією з причин відсутності на сьогодні в Україні національної програми моніторингу і мети проведення конкретних досліджень, невизначеності повноважень установ (центрів) моніторингу та статусу результатів їх оцінної діяльності тощо призводить до перетягування інспекторськими, контролюючими організаціями суто моніторингових, дослідницьких функцій на себе. Це, у свою чергу, негативно відбивається також і на розробленні самої методики й технологій, практичній реалізації моніторингу якості освіти як наукової, інформаційно-аналітичної основи управління на всіх рівнях.

Зважаючи на це, ми ставимо за мету конкретизувати зміст поняття моніторингу якості ЗСО й розкрити основні принципи формування системи моніторингу якості освіти. Для досягнення цієї мети необхідно звернутися до сутності самого поняття моніторингу безвідносно сфери його застосування та з'ясувати функції, що має виконувати система моніторингу якості освіти.

¹ Короткий огляд міжнародного досвіду щодо побудови національних систем моніторингу в освітній сфері виконано нами у статті Лукіна Т. О. Досвід побудови національних систем оцінювання якості освіти // Управління освітою. — 2006. — № 13—14(133—134).

Як відомо, моніторинг у загальному розумінні є одним з універсальних видів науково-практичної діяльності, що передбачає проведення спеціально організованого спостереження, оцінювання й прогнозування розвитку певного об'єкта (системи, явища, діяльності тощо). Отже, характерними, відмінними його ознаками є наукова спрямованість, оцінний, прогностичний, моделюючий характер діяльності. Слід наголосити, що для моніторингу в освіті ні в якому разі не можуть бути властиві інспекторська, контролююча або управлінська (у сенсі адміністрування або менеджменту) функції.

Моніторинг якості освіти, зокрема загальної середньої, ми пропонуємо розглядати як спеціальну систему збирання, опрацювання, збереження й розповсюдження інформації про стан ЗСО та її складові, прогнозування на підставі отриманих об'єктивних даних динаміки та основних тенденцій її розвитку, а також розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для органів управління освітою щодо поліпшення якості освітньої системи та підвищення ефективності управління нею [1, 77]. Дане означення базується на розумінні якості ЗСО категорією, що має складну структуру, подану на рис. 1, та полінауковий зміст (філософський, педагогічний, політичний, управлінський). Наведена модель якості ЗСО дає можливість з'ясувати складові елементи цього феномену, що фактично й утворюють множину об'єктів, на які мають бути спрямовані та спрямовуються всі моніторингові дослідження у сфері якості шкільної освіти.

Отже, якість ЗСО ми уявляємо як певну збалансовану відповідність цієї освіти численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, що встановлюється з метою виявлення причин порушення зазначеної невідповідності та управління процесом поліпшення досягнутої якості [4, 133]. З наведеного твердження логічно випливають такі її властивості як динамічність змістового наповнення якості ЗСО (відповідно до змінюваних освітніх норм, вимог і потреб особистості й суспільства), сувора відповідність нормам і стандартам якості по всіх своїх складових, багатоаспектність, багатопараметричність і багатовимірність при оцінюванні якості освіти та її складових [1,32].

Упровадження національної системи моніторингу якості шкільної освіти в Україні має стати, як зазначалося вище, інформаційною основою для формування освітньої політики держави (як національної, так і регіональної² та змісту освіти, що зосереджується в Державних освітніх стандартах, реалізації стратегічного випереджального управління освітою, побудови моделі випускника навчального закладу, що відповідає всім вимогам сьогодення, удосконалення педагогічного процесу, форм і методів викладання тощо².

Зважаючи на розмаїття завдань і широкі можливості моніторингу, нам видається доцільним визначити функції, що має виконувати моніторинг якості ЗСО як технологія дослідження освітньої сфери [5]:

- *інформаційну*, що полягає в накопиченні інформаційних банків даних про результати функціонування системи ЗСО. Це забезпечує потенційну можливість здійснення аналітико-прогностично діяльності та вироблення освітньої політики на різних рівнях управління освітньою системою. Це питання докладно вивчається російськими вченими, зокрема А. М. Майоровим [7], Д. Ш. Матросом, Д. М. Полєвим, Н. М. Мельніковою [8] та ін.;
- *активізауючу* — проведення моніторингових досліджень із залученням різних груп респондентів — учасників освітнього процесу (учнів, їхніх батьків, учителів, керівників навчальними закладами, представників органів державного управління освітою, методичних служб, політиків, громадськості) що, не тільки відкриває можливості для широкого обговорення проблем освітньої галузі, а й сприяє зростанню суспільної свідомості та громадської активності, а також підвищенню педагогічної культури;

² Докладніше про методологічні питання створення системи моніторингу якості загальної середньої освіти в Україні та результати перших національних моніторингових досліджень йдеться, зокрема, у працях:

Лукіна Т. О. Формування системи моніторингу якості загальної середньої освіти // Шкіл. світ. — 2000. — №10 (66). — С. 3—5; Ляшенко О. І., Лукіна Т. О. Результати моніторингу якості засвоєння навчального матеріалу з фізики // Фізика та астрономія в школі. — 2000. — № 4. — С. 13—24; Лукіна Т. О. Якість українських підручників для загальноосвітніх шкіл: проблеми оцінювання та результати моніторингу: Метод, посібник. — К.: Вид. дім "Академія", 2004. — 200 с; Лукіна Т. О. Моніторинг розвитку освітньої галузі як інструмент державно-громадського управління загальною середньою освітою // Вісник УАДУ- — 2003. - №2.-С. 153-157таін.

- *формуючу та корекційну*, що тісно пов'язані між собою, але на різних рівнях управління освітою мають різний ступінь прояву та застосування. Сутність їх проявляється у тому, що здобута під час досліджень інформація має бути застосована для виявлення причин, які впливають на якість ЗСО в усіх її проявах, фіксації численних несподіваних результатів освітнього процесу та формування програми коригуючої діяльності;
- *кваліметричну*, що передбачає можливість вимірювання й оцінювання певних якісних характеристик якості освіти із застосуванням кваліметричних технологій і процедур;
- *аналітичну і діагностичну*, які тісно пов'язані між собою і роз'єднані хронологічно. *Аналітична* проявляється у всебічному розгляді стану системи ЗСО або певної освітньої проблеми з метою визначення факторів впливу, оцінки їх вагомості та ступеня значущості для подальшого розвитку системи освіти. Виявлені проблеми у ЗСО, фактори впливу на її якість, усі отримані дані піддаються різним видам аналітичного дослідження, на підставі якого й формулюються рекомендації для органів державного управління якістю ЗСО всіх рівнів і уряду України. *Діагностична* безпосередньо спрямована на з'ясування причин наявної ситуації з метою вироблення у подальшому альтернатив освітньої політики або рекомендацій органам управління освітою всіх рівнів щодо усунення виявлених недоліків і розв'язання проблем;
- *моделюючу і прогностичну*, що фактично виражають наступний етап аналітичного опрацювання інформації, одержаної під час моніторингового дослідження. *Моделююча* передбачає побудову різноманітних моделей розвитку досліджуваної ситуації. *Прогностична* пов'язана з виробленням певного бачення розвитку певних подій у системі ЗСО на основі оцінювання величини взаємного впливу внутрішніх факторів, дії тих чи інших суспільно-політичних процесів на систему ЗСО, й навпаки, результатів функціонування освітньої системи на громадський та економічний розвиток;
- *управлінську*, яка може розглядатися як завершальна з точки зору остаточного застосування узагальненої проаналізованої моніторингової інформації управлінською системою для вироблення й прийняття нею відповідних управлінських рішень на всіх рівнях, що спрямовані на усунення небажаних наслідків реформування системи ЗСО, поліпшення якості її функціонування.

Практична реалізація зазначених функцій моніторингу якості ЗСО можлива лише за умови заснування самої системи моніторингу на певних принципах³: узгодженості нормативно-правового, організаційного та науково-методичного забезпечення його складових частин; об'єктивності одержання та опрацювання інформації; комплексності дослідження різноманітних аспектів освітнього процесу, опрацювання та аналізу здобутих результатів; безперервності та тривалості спостережень за

³ Ці принципи були сформульовані нами у попередніх роботах, зокрема "Основні принципи функціонування системи моніторингу якості загальної середньої освіти" // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. — К., 2000. — Вип. 25. — С. 24—31; "Моніторинг якості освіти: теорія і практика". — К.: Шкільний світ, 2006. — С.48—49.

станом освіти; *своєчасності* одержання, опрацювання та використання об'єктивної інформації про якість ЗСО; *перспективності* запланованих моніторингових досліджень; *рефлексивності*; *гуманістичної спрямованості* моніторингу якості ЗСО; *відкритості та оперативності* доведення результатів досліджень до відповідних органів управління, громадськості, зацікавлених міжнародних установ.

Серед основних організаційних засад побудови системи моніторингу якості ЗСО в Україні найважливішими нам видаються наступні: створення регіональної мережі таких центрів і національного координаційного центру моніторингу, які не підпорядковані системі державного управління освітою і є незалежними установами, а їх функціонування засноване на викладених вище методологічних засадах і здійснюється за умови додержання всіх технологічних моніторингових процедур. Структурно-процесуальна схема функціонування механізму управління якістю освіти на регіональному рівні подана на рис. 2. Іншою умовою ми вважаємо організацію обов'язкового двостороннього *зворотного зв'язку* між управлінськими рівнями, який забезпечує можливість одержання узагальненої систематизованої аналітичної інформації про результати діяльності освітньої системи не тільки по каналах управлінських структур, а й через *систему незалежних моніторингових центрів*. Зауважимо, що результати цих досліджень мають також і оприлюднюватися з метою залучення широких верств громадськості до обговорення та розв'язання проблем освіти. Зіставлення, аналіз цих потоків інформації центральними органами влади забезпечуватиме можливість ухвали виважених і обґрунтованих висновків щодо формування освітньої політики, управління системою освіти та поліпшення її якості.

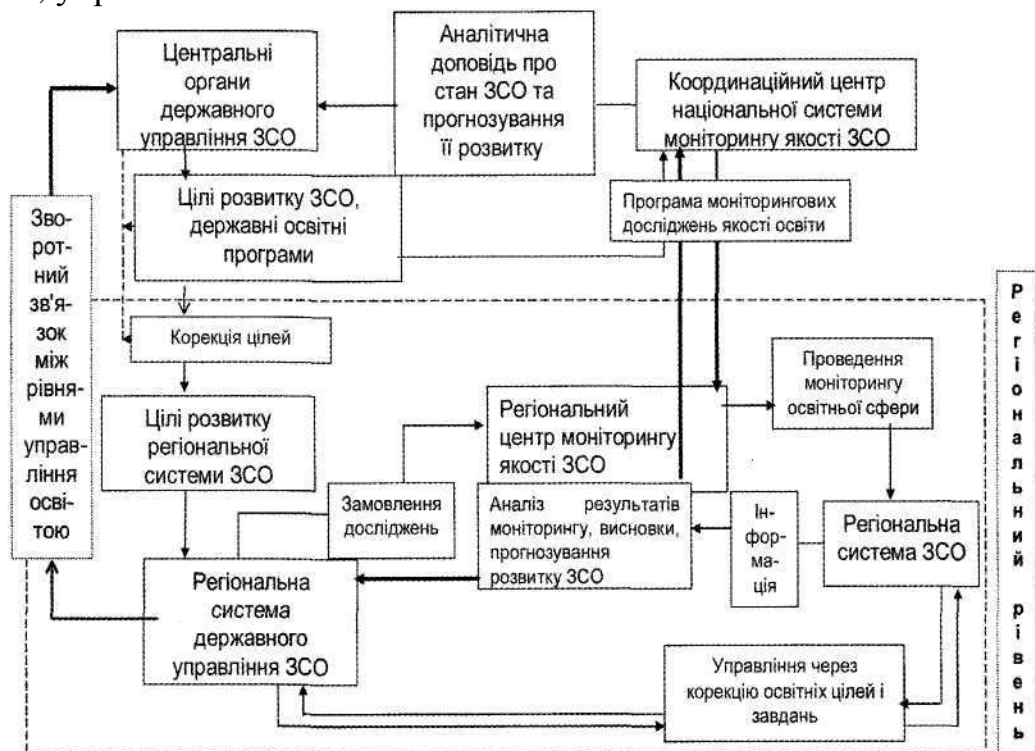

Рис. 2. Структурно-процесуальна схема механізму управління якістю ЗСО на регіональному рівні

Отже, становлення системи моніторингу якості ЗСО в Україні саме на таких засадах має забезпечити науковий супровід усіх запроваджуваних освітніх реформ і нововведень, створити інформаційно-аналітичне підґрунтя для здійснення як стратегічного, так і тактичного управління розвитком освітньої системи.

Література

1. *Лукіна Т. О.* Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. — К.: Вид-во НАДУ, 2004. — 300 с.
2. *Лукіна Т. О.* Моніторинг загальної середньої освіти як складова системи управління якістю освіти // *Фізика та астрономія в школі.* — 2000. — № 3. — С.19-23.
3. *Лукіна Т. О.* Моніторинг якості освіти: теорія і практика. — К.: Шкільний світ, 2006. - 128 с.
4. *Лукіна Т. О., Ляшенко О. І.* Сутність категорії якості освіти в умовах реформування освітньої галузі // *Збірник наук, праць НАДУ.* — 2003. — № 2. — С. 126-134.
5. *Лукіна Т. О.* Основні принципи функціонування системи моніторингу якості загальної середньої освіти // *Нові технології навчання: Наук.-метод, зб.* — К., 2000. - Вип. 25. - С. 24-31.
6. *Кальней В. А., Шишов С. Е.* Технологія моніторинга качества обучения в системе "учитель-ученик". — М.: Пед. об-во России, 1999. — 203 с.
7. *Майорова А. Н.* Мониторинг в образовании. — Интеллект-Центр, 2005. — 424 с.
8. *Матрос Д. Ш, Полев Д. М., Мельникова Н. Н.* Управление качеством образования на основе новых информационньх технологий и образовательного мониторинга//*Школьн. технологии.* — 1999. — № 1 — 2. — С. 10—21; №3. — С. 3—20.
9. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / За заг. ред. О. І. Локшиної. — К.: К.І.С., 2004. — 160 с.
10. *Панасик В. П.* Системное управление качеством образования в школе. — 20-е изд. / Под ред. А. И. Субетто. — СПб.; М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. — 239 с.
11. *Третьяков П. И.* Оперативное управление качеством образования в школе. Теория и практика. Новые технологии. — М.: ООО "Изд-во "Скрипторий 2003", 2005. - 568 с.

Лукіна Т.О. Загальні принципи та організаційні засади моніторингу як засобу управління якістю освіти на різних рівнях // *Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти: Матеріали методологічного семінару АПН України. 15 листопада 2006р., К.: СПД Богданова А.М., 2007. — 336 с. — С. 135 — 141.*